

Obnova tradic a jejich proměna na příkladu svatodušních obřadů na Moravě a ve Slezsku

The Renewal of Traditions and Their Transformation Using
an Example of Whitsuntide Ceremonies in Moravia and Silesia

Mgr. Jan Blažek

Národní ústav lidové kultury, Zámek 672, 696 62 Strážnice, CZECH REPUBLIC

jan.blazek@nulk.cz

ORCID: 0000-0001-7488-2630

Abstract

The ceremonial chase after the king and the processions of young girls called Little Queens began to disappear from the customary year in Moravia and Silesia in the mid-nineteenth century. Yet these rituals attracted the interest of the prominent ethnographers of the late nineteenth century – František Bartoš, Čeněk Zíbrt and Lucie Bakešová, and in the twentieth century, of e.g. Václav Frolec who studied the Ride of the Kings, and Zdenka Jelínková who was interested in dance suites of the Little Queens. The first documented transformation of these rituals dates back to the period of official bans on skirmishes between Rides of Bachelors (during Pentecost) or carolling, the second one to the 1880s when the rituals began to be performed as part of the folklore movement. They are continuously revived as annual traditions (inspired by ethno-cultural customs). The present study deals with the disappearance and renewal and especially the transformation of boys' ceremonial horseback processions and girls' door-to-door processions in the historical territory of Moravia (and in one locality in Opava Silesia), based on participant observation, interviews with informants, and study of literature and sources.

Key words

Pentecost – Ride of the Kings – Little Queens – disappearance – revival – transformation – Moravia

Acknowledgement / Funding

Studie je výstupem vědecko-výzkumné činnosti Národního ústavu lidové kultury v rámci výzkumného úkolu Etnokulturní tradice na Moravě v současnosti.

Úvod

Obřadní obchůzky konané zpravidla o letnicích, pohyblivém svátku sedm týdnů po Velikonocích, upoutaly pozornost průkopníků českého a moravského národopisu, jakými byli mj. Václav Krolmus, František Sušil, Karel Jaromír Erben, František Bartoš, Lucie Bakešová a Čeněk Zíbrt. Tento kulturní historik nazval letniční slavnosti či obyčje v československém prostoru jako krále a královničky (pod vlivem Lucie Bakešové).¹ Oběma obyčejům byla vlastní jejich kolední forma za účasti svobodných aktérů, kteří si vybírali svého představitele. Královničky prováděly dívky a objížďky s králem chlapci. Shrnuje je encyklopedické heslo *královské obyčje*.² Václav Frolec zobecnil, že někdejšímu rozšíření volby krále a královských obyčejů skoro v celé Evropě³ odpovídalo také celoevropské povědomí o těchto obyčejích.⁴

Richard Jeřábek se o synkretičnosti obřadních obchůzek vyslovil v souvislosti s jízdou králů ve své analýze příbuzného obyčje „chytání Kuruců“ z roku 1971.⁵ Podobně posléze zhodnotil královské obyčje i Zdeněk Mišurec, který poukázal i na jejich dlouhý historický vývoj: „v rozdílných přírodních, hospodářských, etnických či náboženských podmínkách [...], v nichž králové a královny spolu se svými družinami hrávali hlavní roli a v nichž se vedle jejich původní, (výrazně) blahonosné funkce začaly postupně prosazovat a převažovat funkce zábavní.“⁶ Zpracoval také diferenciaci královských obyčejů⁷ s využitím klasifikace královniček sestavené Zdenkou Jelínkovou.⁸ Pro Zdeňka Mišurce se původně letnicové obyčje podle místních zvyklostí přesunuly k Smrtné a Květné neděli, filipojakubské noci, doby po žních a před svátek sv. Václava.⁹ Církevní koleda je

1 ZÍBRT, Čeněk: *Králové a královničky. Veselé chvíle v životě lidu českého. IV.* Praha: F. Šimáček, 1910.

2 zm [MIŠUREC, Zdeněk]: Královské obyčje. In: Brouček, Stanislav – Jeřábek, Richard (eds.): *Lidová kultura. Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska. 2. svazek.* Praha: Mladá fronta, 2007, s. 425.

3 FROLEC, Václav: Svatodušní královské průvody. In: Frolec, Václav a kol.: *Jízda králů.* Praha: Tisková, ediční a propagační služba, 1990, s. 44.

4 FROLEC, Václav a kol.: *Jízda králů*, c. d., obálka; FROLEC, Václav: Časové a sociálně významové proměny výročního obyčje (Na příkladě jízdy králů). *Slovenský národopis* 27, 1979, č. 3, s. 440: „letnicová jízda králů byla kdysi známá v řadě evropských zemí“.

5 JEŘÁBEK, Richard: Objížďkový obyčej „chytání Kuruců“ v Bojkovicích z 18. století. In: Jech, Jaromír – Skalníková, Olga (eds.): *Lidová tradice.* Praha: Academia, 1971, s. 116.

6 zm [MIŠUREC, Zdeněk]: Královské obyčje, c. d., s. 425. K prosperitní funkci viz FROLEC, Václav: Časové a sociálně významové proměny výročního obyčje (Na příkladě jízdy králů), c. d., s. 430.

7 zm [MIŠUREC, Zdeněk]: Královské obyčje, c. d., s. 425–426.

8 JELÍNKOVÁ, Zdenka: Královničky na Hané (jejich formy a tradování). In: *Lidová kultura na Hané. Sborník příspěvků z II. odborné konference 24.–26. 11. 1992.* Olomouc: Okresní úřad v Olomouci, 1993, s. 45–46. JELÍNKOVÁ, Zdenka: Dětské průvody a obchůzky jarního cyklu. In: Tarcalová, Ludmila (ed.): *Slavnosti průvody.* Uherské Hradiště: Slovácké muzeum, 1994, s. 80–82.

9 zm [MIŠUREC, Zdeněk]: Královské obyčje, c. d., s. 425.

v našich zemích poprvé doložena roku 1350, světská o čtyřicet let později,¹⁰ nejstarší známý zákaz u Slovanů je datován koncem 11. století.¹¹

Zatím nejstarší zprávy o jízdách se svatodušním králem jsou z jižní Moravy z roku 1691,¹² případně ještě roku 1555 z Dolních Rakous.¹³ Spojení „jízda králů“ pravděpodobně poprvé použil Josef Klvaňa.¹⁴ Richard Jeřábek je považoval za umělé a nepřesné pojmenování z doby počínajícího národopisného hnutí.¹⁵

Antonín Václavík odmítl výklad geneze honění krále skrze historické události.¹⁶ Milan Kundera ve svém románu předešel odborníky, podle něj jízda králů dávno ztratila obsah svého sdělení a dává na odiv vnější projevy (gesta, barvy, slova).¹⁷ Dochované formy pro Richarda Jeřábka stále více ztrácely pramennou povahu, nacházel v nich „jen některé znaky vnějšího, formálního vývoje“, které směřovaly „k rozvíjení reprezentativní stránky“ a oslabovaly či docela popíraly původní smysl. Konstatoval, že letniční chlapecká objížďka obsahuje mnoho prvků jihoslovanské, germánské, románské a maďarské obyčejové tradice a „reflektuje snad také vlivy barokních a možná i starších jezdeckých slavností a her.“¹⁸ Genetické výklady mají podle něj vycházet z dávno zaniklých forem a funkcí.¹⁹ Naznačil je v interpretaci „chytání Kuruců“ v Bojkovicích, obyčej z 2. poloviny 18. století. Hledal vývojové fáze v přestrojení obřadníků: prostěradlo → košile přes oděv → dívčí кроj.²⁰

Václav Frolec porovnával prvky jízd králů ve Skoronicích a na Slovácku jako komunikačního aktu s problematicky doložitelnými elementy zaniklých letnicových královských obyčejů v dalších částech českých zemí.²¹ Zdeněk Mišurec předložil opakované konstatování Václava Frolce o probíhající transformaci chlapeckých obřadních jízd v nezávaznou společenskou podívanou²² jako uzavřený jev.²³ Martina Pavlicová naznačila, že nelze takto zjednodušeně interpre-

10 NEJEDLÝ, Zdeněk: *Dějiny předhusitského zpěvu v Čechách*. Praha: Královská česká společnost nauk, 1904, s. 234.

11 HORÁLKOVÁ, Zdeňka: České příspěvky k poznání slovanských koled. *Český lid* 66, 1969, č. 2, s. 64.

12 FROLEC, Václav: Svatodušní královské průvody, c. d., s. 63.

13 SCHMIDT, Leopold: *Volkskunde von Niederösterreich*. Horn: Ferdinand Berger, 1981, s. 242; VEČERKOVÁ, Eva: *Obyčeje a slavnosti v české lidové kultuře*. Praha: Nakladatelství Vyšehrad, spol. s r. o., 2015, s. 221.

14 J. Kl. [KLVAŇA, Josef]: Jízda „králů“ na mor. Slovensku. *Světozor* 25, 1890–1891, č. 3 z 5. 12., s. 31.

15 JEŘÁBEK, Richard: Od obyčejové tradice k atrakci. Malá obrazová reportáž z jízdy králů. *Umění a řemesla*, 1984, č. 4, s. 28.

16 VÁCLAVÍK, Antonín: *Výroční obyčeje a lidové umění*. Praha: ČSAV, 1959, s. 54.

17 KUNDERA, Milan: *Žert*. Praha: Československý spisovatel, 1967, s. 246.

18 JEŘÁBEK, Richard: Od obyčejové tradice k atrakci. Malá obrazová reportáž z jízdy králů, c. d., s. 28.

19 HOLCMAN, Josef: Vyhánění z ráje. *Slovenský národopis* 60, 2012, č. 3, s. 340.

20 JEŘÁBEK, Richard: Objížďkový obyčej „chytání Kuruců“ v Bojkovicích z 18. století, c. d., s. 114–118, 120–121, 122–124.

21 FROLEC, Václav: Časové a sociálně významové proměny výročního obyčeje. (Na příkladě jízdy králů.), c. d., s. 430–431, 433.

22 Tamtéž, s. 440.

23 zm [MIŠUREC, Zdeněk]: Královské obyčeje, c. d., s. 425.

tovat vyvíjející se obyčejovou tradici.²⁴ Ještě v současnosti některé obchůzky královniček či školou povinných chlapců nemají podobu lidové slavnosti, natož příležitostné. Podle zmíněné etnoložky šlo v královských obyčejích „zřejmě o rozsáhlejší systém předkřesťanských obyčejů, jež souvisely s odchodem zimy a počátkem nového vegetačního období.“ Magický podtext pro ni měla volba a vybírání krále, projevy zdatnosti, výzdoba zelení a květinami.²⁵

Oblékání šatů opačného pohlaví zapovídal už starozákonní deuteronomický zákoník.²⁶ Římské saturnálie se podle Lise Andersenové a Heina Wessela Hansena „vyznačovaly výměnou rolí a licencí chování, kdy se mohly říkat a dělat věci, které byly vyloučeny v každodenním životě – tedy sociální pojistný ventil, který upouštěl tlak v někdy napjatých vztazích mezi sousedy nebo mezi bohatými a chudými.“²⁷ Obdobná schémata se promítala do středověkých her bláznů. Průvodními projevy roku 1585 zakázaného výběru letničního krále bylo bláznění, chození ve škraboškách atd. Václav Frolec proto v pozdějších hrách na krále hledal ohlasy průvodů bláznů.²⁸ Jako mají králové při jízdě na Slovácku dívčí obřadní kroj, tak i dívčí králové a královny u Chorvatů a Srbů přebírají mužské role a rekvizity.²⁹

Martin Šimša spatřuje v jízdě králů čtyři nosné momenty: vztah pacholek – zvíře, první pastva okolo letnic, výběr představeného chasy a vyvolávání či dávání jmen dívkám. Dospělého krále, který již prošel iniciační zkouškou, podle něj nahradilo dítě.³⁰

Lze konstatovat, že texty o královničkách na Moravě publikované od 19. století do nedávné současnosti přinášely spíše mytologické konstrukty, než aby zpřístupňovaly jimi nezatížený materiál. František Sušil nejspíš v padesátých letech 19. století uvažoval o králkách: „Skoro by nás mohly utvrditi v náhledu tom, že jich odbýváno za pohanstva“.³¹ To koresponduje s jeho komentářem písně

24 PAVLICOVÁ, Martina: *Lidová kultura a její historicko-společenské reflexe (mikrosociální sondy)*. Brno: Masarykova univerzita, 2007, s. 146.

25 PAVLICOVÁ, Martina: *Jízda králů v Hluku*. In: Mitáček, Jiří (ed.): *Hluk: dějiny města*. Hluk: Město Hluk, 2011, s. 603.

26 *Bibleserver*. Dostupné z: <https://www.bibleserver.com/CEP/Deuteronomium22%2C5> (cit. 26. 2. 2023).

27 ANDERSEN, Lise – HANSEN, Heino Wessel: *Jízda králů ve Vličnově z pozice outsidera*. *Národopisná revue* 23, 2013, č. 1, s. 18.

28 FROLEC, Václav: *Svatodušní královské průvody*, c. d., s. 52, 53.

29 LOZICA, Ivan: *Kraljice u Akademiji*. *Narodna umjetnost* 37, 2000, č. 2, s. 72, 77; ZORICA, Vitez: *Kraljice: između seoskih djevojačkih ophoda i folklorne pozornice*. *Etnološka tribina* 36, 2006, s. 25, 29, 31, 34, 36, 37, 38, 39, 42, 43, 45.

30 ŠIMŠA, Martin: „Prachstarý obyčej o Králích“ – svatodušní objížďka v Mysločovicích a její kontext. *Národopisná revue* 27, 2007, č. 1, s. 34; FUKSOVÁ, Jana: *Proč má ten kluk na koni dívčí šaty a říkájí mu král? Mladá fronta Dnes*. *Zlinský Dnes* 29, 2018, č. 121 z 26. 5., s. 16; Šimša, Martin (nar. 1974), 22. 11. 2023.

31 JELÍNKOVÁ, Zdenka: *Lidový tanec v Brně a na Brněnsku v pramenech 19. století*. Brno: Městské kulturní středisko S. K. Neumanna, s. 37, 41.

o archanděli Michaelovi k obcházení studní, která podle něj dříve byla jistě jiná.³² Leopold Schmidt nazíral králenké písně z německojazyčného prostředí habsburské monarchie: „Byly začleněny do výročního obyčejového cyklu, i když bez jakéhokoli vědeckého záměru a pouze ve zbožném přesvědčení, že jde o způsob, jak čelit necírkevnímu zvyku.“³³ Eva Večerková s myšlenkou dále pracovala: „Byl to možná nový repertoár“, písně s křesťanskými texty, „pro něž byly dětské občůzky církvi tolerovány.“³⁴ Badatelský zájem o královničky v poslední době roste.³⁵ Daniel Drápala vyvodil z materiálů z moravského Záhoří širěji platný závěr: „Nejen termínová svázanost s liturgickým rokem, ale také některé motivy v písních a prosovech dokládají přežívající vazby na křesťanskou víru a její projevy.“³⁶

Novou vlnu zájmu o jízdu králů na Slovácku podnítila příprava nominace a zápis do Reprezentativního seznamu nemateriálního kulturního dědictví lidstva (dále jen Reprezentativní seznam) v listopadu 2011. Mezinárodní Etnochoreologická studijní skupina ICTM vzápětí realizovala kvalitativní výzkum při jízdě králů ve Vlčnově. Hlavním výsledkem se stalo monotematické číslo Národopisné revue³⁷ a s odstupem mírně rozšířená studie Daniely Stavělové.³⁸ Národní ústav lidové kultury dokumentuje jízdy králů na Slovácku od roku 2004 takřka každoročně. Jako předkládající subjekt nominace mezi společenskými a kulturními funkcemi vyzdvihl sebeidentifikaci a prestiž obyvatel, výraz veřejného mínění ve vyvolávkách a symbolický vstup jezdců do světa dospělých.³⁹

Lze zmínit i iniciativu etnografů a muzejních pracovníků vedoucí k úspěšnému zápisu dětských forem královských občůzek z Hané do Seznamu nemateriálních statků tradiční lidové kultury Olomouckého kraje (2017, 2023)

32 SUŠIL, František: *Moravské národní písně s nápěvy do textu*. Brno: K. Winiker [1860], s. 760.

33 SCHMIDT, Leopold: *Volkskunde von Niederösterreich*, c. d., s. 252.

34 VEČERKOVÁ, Eva: Poznámky k lidovým obyčejům o letnicích na jihozápadní Moravě. In: *Letniční zvyky a obyčeje*. Strážnice: Národní ústav lidové kultury, 2014, s. 69–70.

35 FROLCOVÁ, Věra - VEČERKOVÁ, Eva: Živá tradice svatodušních občůzek na Moravě. *Český lid* 93, 2006, č. 3, s. 276–281; DRÁPALA, Daniel: Letniční obyčeje na moravském Záhoří – k proměnám funkcí a sociokulturního kontextu. *Folia ethnographica* 48, 2014, č. 1, s. 37–39, 42, 43–45, 47; PAVLICOVÁ, Martina: The Image of Staged Folk Culture: From the Presentation of Traditions to a Staged Genre. *Národopisná revue* 31, 2021, č. 5, s. 23–26, 27, 28; DRASTIL, Petr: Královničky na Velkobitešsku a jejich funkce. *Národopisná revue* 32, 2022, č. 1, s. 52–56; DRASTIL, Petr: Svatodušní občůzka královniček ve Svatobořicích-Mistříně. K současnému stavu obyčejové tradice. *Národopisný věstník* 82, 2023, č. 1, s. 41–61; TETUROVÁ, Jarmila - BLAŽEK, Jan: Vývoj a současný stav lidového tance na příkladu slováckého verbuňku a obřadních občůzek královniček. *Národopisná revue* 33, 2023, č. 1, s. 3, 9–14.

36 DRÁPALA, Daniel: Letniční obyčeje na moravském Záhoří – k proměnám funkcí a sociokulturního kontextu, c. d., s. 39.

37 *Národopisná revue* 23, 2013, č. 1, s. 3–50.

38 STAVĚLOVÁ, Daniela: The Ride of the Kings in Vlčnov from the Perspective of Contemporary Research. *Národopisná revue* 25, 2015, č. 5, s. 47–64.

39 BLAHŮŠEK, Jan - TETUROVÁ, Jarmila: *Jízda králů na jihovýchodě České republiky / The Ride of Kings in the South-East of the Czech Republic*. Strážnice: Národní ústav lidové kultury, 2012, s. 52.

a královniček z Velkobítešska do Seznamu nemateriálních statků tradiční lidové kultury Kraje Vysočina (2015). Existují i příklady ze zahraničí: dívčí obchůzky králů a královen z obce Gorjani v chorvatské části Slavonie byly v roce 2009 zapsány do Reprezentativního seznamu.⁴⁰

Tato studie má za cíl podat obraz o zániku, obnově a zejména proměně objížďek chlapců a obchůzek dívek na historickém území Moravy (a v jedné lokalitě opavského Slezska). V části současného výzkumu a hledání proměn je spojení gendrově vyprofilovaných královských obyčejů etnologicky neobvyklé. Starší zprávy z Čech⁴¹ a západní Moravy⁴² svědčí o vazbách mezi nimi.

Historické doklady o zániku královských obyčejů

Václav Frolec shrnul doklady o zániku královských obyčejů chlapců. Uvedl, že historické studium zaměřené na sledování výskytu a zániku královských obyčejů by mohlo objasnit absenci jejich recentní formy či reliktů v některých oblastech.⁴³ Nejstarší úřední záповěď těchto obyčejů v horních Uhrách (dnešním Slovensku) z roku 1585 ze Slovenských novin převzal Lumír,⁴⁴ následující dvě přinesl Čeněk Zíbrt.⁴⁵ Leopold Schmidt upozornil na zákazy na dnešním Podluží kolem roku 1671, stejně jako v dolnorakouském Mödlingu a Šatově v Podyjí.⁴⁶ Na základě dosavadního bádání⁴⁷ se kloníme k názoru, že královské obyčeje v lokalitách Brněnska s českojazyčnou majoritou zanikly do osmdesátých let 19. století. O to více překvapuje zpráva o svébytné existenci královniček do přelomu staletí z německojazyčných Horních Heršpic,⁴⁸ od roku 1869 se stanicí na dráze Vídeň–Brno.

40 Spring procession of Ljelje/Kraljice (queens) from Gorjani. Dostupné z: <https://ich.unesco.org/RL/spring-procession-of-ljelje-kraljice-queens-from-gorjani-00235> (cit. 3. 8. 2023).

41 KROLMUS, Václav: *Staročeské pověsti, zpěvy, slavnosti, hry, obyčeje, a nápěvy: ohledem na bájesloví Československé*. Praha: Jan Spurný, 1851, s. 82–83, 89, 90, 130, 136, 152, 154, 157.

42 BĚLÍK, Vratislav: Svatodušní slavnosti vožení krále. *Jihlavské listy* 43, 1940, č. 19 z 10. 5., s. 7.

43 FROLEC, Václav: Svatodušní královské průvody, c. d., s. 62, 64. Základ úvahy Václav Frolec poprvé předložil ve studii: FROLEC, Václav: Časové a sociální významové proměny výročního obyčeje (Na příkladě jízdy králů), c. d., s. 422.

44 Feuilleton. Historické drobnosti. Artikule Muřanské. *Lumír* 5, 1855, č. 22, s. 526.

45 ZÍBRT, Čeněk: Jízda „králů“ o letnicích v zemích československých. *Český lid* 2, 1893, s. 107, 109. Čeněk Zíbrt předpovídal, že zákazy v jeho době budou mít za následek zánik v českém prostředí.

46 SCHMIDT, Leopold: *Volkskunde von Niederösterreich*, c. d., s. 243–245, 251–252. Schmidt citoval mj. farní protokol z Šatova z 13. 1. 1780: „královničky o svatodušních svátcích [...] byly považovány buď za pozůstatky starého pohanství, nebo za napodobeniny jejich bezbožných slavností a byly zakázány. Již se od nich upustilo [...]“

47 BLAŽEK, Jan: *Královničky na Brněnsku*. Diplomová práce. Brno: Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Ústav evropské etnologie, 2019, s. 14–61; BLAŽEK, Jan: Mužské královské obyčeje a slavnosti s králi na Brněnsku. *Folia ethnographica* 55, 2021, č. 1, s. 89–90.

48 FELKL, Hans: Pfingstbrauch in Ober-Gerspitz. In: John, Romuald (ed.): *Südmährer Kalender 1926. Jahrbuch des Bundes der Deutschen Südmährens*. Brünn: Winiker & Co., [1925], s. 77–79.

Snahy o obnovu a stimulaci svatodušní obyčejové tradice

Honění krále bylo součástí první kočovné schůze *Vlasteneckého spolku muzejního v Olomouci* v Němčicích nad Hanou 21. srpna 1887.⁴⁹ Venkovská inteligence byla při schůzce na velkostatku Bakešových v Ořehovičkách pověřena uspořádáním slavnosti k příležitosti druhé kočovné schůze 15. července 1888 s provedením mj. králek.⁵⁰

Dobové kontexty sledovaných fenoménů byly různé, už na konci 19. století se původní tradice lámaly do podoby druhé existence. Královničky, transformované do taneční suity, byly propagovány a šířeny prostřednictvím nepřeborného množství tiskovin, které jsou pro jejich interpretaci klíčové až do doby audiovizuálního zachycení ve druhé polovině 20. století.⁵¹ Martina Pavlicová připomněla, že byly vědomě prezentovány jako symbol národního tance.⁵²

Roztroušené či z různých důvodů absentující dobové prameny o počátcích druhé existence obou projevů doplňuje periodický tisk. Přehánění pisatelů je jedním z charakteristických příkladů tehdy dozrívajícího romantismu a národního obrození. Uvádění suity „ořehovských“ královniček provázely adorace i kritika: „Morava těžce nese, že její ušlechtilé královničky vtěsnány byly do všedního baletu a že jim nebylo vykázáno místo vhodnější“, neměly ovšem zůstat osamoceny: „Letos o sv. Duchu ve všech obcích na naší Moravě obnoveno bude ‚honění krále‘. Uminila si Morava, obroditi letos a vzkřísiti kde který nevinný zvyk, jichž v poslední době vzalo za své velké množství. [...] Pod záminkou, že by se mohlo přihoditi neštěstí, bylo honění krále nerado u úřadův viděno, a tak se stalo, že [...] se v poslední době začal na dobro vytráceti; ale letos opět ku platnosti přijde a sice všude.“, aby pozitivně působily mj. na lehkovážnou a rozmařilou mládež.⁵³ Protičesky mířená tvrzení ve významném německojazyčném deníku v době příprav Národopisné výstavy československé (dále jen NVČ) vyvracel přispěvatel českojazyčného plátku: „A potom ty prožluklé slavnosti! Ty mrzí ‚Deutsche Zeitung‘ nejvíce, a ona dokonce i ‚honění krále‘ označuje za apotheosu [tzn. extrémní oslavu] mladočešství [...]“⁵⁴

49 Kronika vlasten. spolku muzej. v Olomouci. *Časopis Vlasteneckého spolku muzejního v Olomouci* 4, 1887, č. 15, s. 127. O honění krále na Haně v rámci folklorismu: VÁLKA, Miroslav: Královské jízdy na středomoravské Haně. K proměnám zvyku v 19. a 20. století. *Folia ethnographica* 49, 2015, č. 1, s. 36–40.

50 L. [BAKEŠOVÁ, Lucie]: Královničky a jejich tance. *Selské listy* 5, 1888, č. 101 z 21. 12., s. [2].

51 TETUROVÁ, Jarmila – BLAŽEK, Jan: Vývoj a současný stav lidového tance na příkladu slováckého verbuňku a obřadních obchůzek královniček, c. d., s. 10, 11. Královničky na olomouckém orloji vyjma hanáckých krojů plně odpovídají družině v návodu Lucie Bakešové.

52 PAVLICOVÁ, Martina: The Image of Staged Folk Culture: From the Presentation of Traditions to a Staged Genre, c. d., s. 26.

53 Z Brna. *Čech* 21, 1889, č. 93 z 23. 4., s. [1].

54 Zvláštní tužby německých liberálův. *Moravská orlice* 31, 1893, č. 230 z 8. 10., s. [1].

Tab. 1. *Současné etnokulturní tradice se svatodušními králi a královnami na Moravě a ve Slezsku. Římské číslice jsou zkratky pro květen až červenec.*

lokality	název	termín	periodicita (vyjma r. 2020)	(poslední) obnova	forma	hlavní obřadníci	jejich ne/mlčenlivost	odměna	předloha
Březské	královničky	svatodušní Ne	každoročně	2003, od 2011 zde	kolední obchůzka, dvakrát tanec	král, královna	mlčí královna	peníze i naturálie	dle L. Bakešové, Z. Jelínkové a Silvy Smutné
Čebín	grálke	svatodušní Ne	každoročně	2022	kolední obchůzka s tanci	král, králka	nemlčí	peníze i naturálie	dle Sentic, Malhostovic a královniček v Březském
Ketkovice	vození krále(a)	předposl. VI Ne	7 let (poslední 2022 → příští 2029)	2008	průvod, odděleně tanec	král, královna	mlčí do „zásmub“	naturálie jezdcům	dle Vratislava Bělíka (Lhánice)
Troubsko	svatodušní slavnosti	svatodušní Ne	jezdci každoročně, královničky takřka	1979?	průvod, odděleně tanec a básničky	král, královna	mlčí král	není	dle Lucie Bakešové a místní tradice
Šlapanice	královničky	svatodušní Po	každoročně	1996	průvod s tancem a koledou	král, královna	nemlčí	peníze	dle Lucie Bakešové
Svatobořice-Mistřín	královničky	svatodušní Ne	každoročně	2007	průvod, tanec	král, královna	nemlčí	pohoštění	dle Lucie Bakešové
Skoronice	jízda králů	Narození P. Marie	nepravidelně (4 roky Slováký rok Kyjov)	1943	kolední objížďka	král	mlčí	peníze i naturálie	dle Vojtěcha Holcmana (Uherskohradištska)
Blatnička	královničky	svatodušní Ne	každoročně	2000	kolední obchůzka	královnička	nemlčí	peníze i naturálie	dle místní tradice
Kunovice	jízda králů	předposl. V Ne	2 roky (2022→2024)	1996	kolední objížďka	král	mlčí	peníze	dle místní tradice
Hluk	Dolňácké slavnosti písní a tanců	první VII Ne	3 roky (2022→2025)	1957	kolední objížďka	král	mlčí	peníze i naturálie	dle místní tradice
Vlčnov	jízda králů	poslední V Ne	každoročně	?	kolední objížďka	král	mlčí	peníze	místní tradice
Veletiny	královničky	svatodušní Ne	každoročně	?	kolední obchůzka	králka, králov(n)ička	nemlčí	peníze i naturálie	místní tradice
Kojetín	hody	Nanebevzetí P. M.	každoročně	1999	průvod s koledou	král Ječmínek	mlčí	peníze	dle Chropyně
Bezměrov	hody	So př. sv. Duchem	každoročně	2007	průvod s koledou	král Ječmínek	mlčí	peníze	dle Kojetína, přeneseně Chropyně
Chropyně	Hanácké slavnosti	poslední V So	2 roky (liché)	1985	průvod s koledou	král Ječmínek	mlčí	peníze	dle Vladimíra Fuksy a Miroslava Války
Drahanovice-Střížov	královničky, honění krále	svatodušní Ne	každoročně	?	kolední obchůzka	král, královnička	mlčí král	peníze i naturálie	místní tradice
Doloplazy	jízda králů	první VII Ne	každoročně	1996	průvod s koledou a šesti zastaveními	král	mlčí	peníze i naturálie	dle Václava Tomečka (Sušil 1860, Vlčnov, ročenka 1924)
Rájec	vození královničky, vození krále	svatodušní Ne	každoročně	?	kolední obchůzka/objížďka	král, královnička	mlčí	peníze i naturálie	místní tradice
Ostrava-Lhotka	honění krále	So př. sv. Duchem	každoročně	1993	průvod, soutěž	král, královna	nemlčí	není	dle místní tradice

Scéna z jízdy králů byla ústředním prvkem vstupní síně dnešního průmyslového paláce při NVČ.⁵⁵ Jedním z jejich doprovodných programů byly Moravské lidové slavnosti se zvykoslovným pořadem 18. srpna 1895, kdy do vystoupení královniček z Troubska a Ořechoviček vjeli jezdci z Vlčnova, Kněždubu, Sudoměřic a Rohatce.⁵⁶ Jízda králů z Vlčnova se pro každoroční konání, četné předvádění mimo vlastní čas, prostor a další popularizaci⁵⁷ stala během 20. století podobně zásadním vzorem jako na jaře 1889 vydané „ořechovské“ královničky.

Záznam z Brna-Žabovřesek ilustruje, jakých podob mohly revitalizační snahy nabývat. Synové sedláků z původní vesnické zástavby usilovali po 2. světové válce o co nejslavnostnější uspořádání či průběh svatováclavských hodů. Patrně pod vlivem vrstevníků přistěhovaných ze slováckých Šardic se rozhodli pro jízdu králů. Způsob zdobení koní je naučili Hlučané. Do košů vybírali špek, víno a peníze do pokladnice.⁵⁸ Od převratu roku 1948 už se s provedením jízdy obyvateli některé z městských částí Brna nesetkáváme.

Recentní etnokulturní tradice, o kterých bude dále pojednáno, chápu jako pozůstatky svatodušních obřadů na Moravě. V jedenácti z devatenácti dotčených lokalit jsem provedl terénní výzkum v letech 2016, 2018 a 2020–2024,⁵⁹ u zbylých jsem využil rozhovory a níže uvedené zdroje.

Za obnovou objížděk a obchůzek v Chropyni, na Velkobítešsku, Bezměrově, Čebíně a ve Vedrovicích (2023 pásmo, 2024 obchůzka) částečně stojí absolventi etnologie či etnografie, příp. muzejní pracovníci. Předlohou či vzorem byla ve většině případů místní forma královských obyčejů (při opakovaných revitalizacích i druhá existence), známa ovšem zatím není v Ketkovících, Čebíně, Šlapanicích, Svatobořicích-Mistříně (dále jen Mistřín), Kojetíně, Bezměrově, Chropyni a Doloplazích.

Proměny ve svatodušních obyčejích

Královničky každoročně obchází obce Březské, Čebín, Šlapanice, Blatnička, Veletiny, Drahanovice-Střížov (dále jen Střížov), Rájec, prochází okolím kostela v Mistříně. V Troubsku byly vynechávány (např. 1988, 1993, 2002, 2003, 2007, 2020), dívky nacvičily jiné taneční pásmo (2010, 2014, 2015, 2017, 2023),

55 FROLEC, Václav: Svatodušní královské průvody, c. d., s. 64; *Národopisná výstava československá v Praze 1895*. Praha: J. Otto, [1897], s. 221.

56 ŠUBERT, František Adolf: Dějiny Národopisné výstavy československé. In: *Národopisná výstava československá v Praze 1895*, c. d., s. 524; FROLEC, Václav: Svatodušní královské průvody, c. d., s. 66.

57 PAVLICOVÁ, Martina: Jízda králů. In: Mitáček, Jiří (ed.): *Vlčnov: dějiny slovácké obce*. Vlčnov: Obec Vlčnov, 2013, s. 548–553, 556.

58 VLASÁKOVÁ, Olga: Život lidu v národopisném pohledu. In: Vlasáková, Olga (ed.): *Brno Žabovřesky. Historie a současnost*. Brno: Zastupitelstvo městské části Brno-Žabovřesky, [1999], s. 84, 86.

59 BLAŽEK, Jan: Mužské královské obyčeje a slavnosti s králi na Brněnsku, c. d., s. 87–115; BLAŽEK, Jan: „Obnovení“ svatodušní obchůzky krále v Čebíně na Tišnovsku. *Národopisná revue* 32, 2022, č. 4, s. 334–338; Králové a královničky. Dostupné z: <https://www.nulk.cz/category/kralove-a-kralovnicky> (cit. 15. 2. 2024).

v roce 1984 zde svou suitu předvedly jen dívky z Ořechova u Brna a v roce 2006 z Velkobítevska. V roce 2020 se přes přísná restriční pravidla o shromažďování osob ke královničkám odhodlaly ve Šlapanicích a Rájci, v následujícím roce proběhly všechny výše zmíněné (s výjimkou později obnovené obchůzky v Čebíně). Jen polovina jízd se koná každoročně. V roce 2020 byla na poslední chvíli uspořádána v Troubsku, v létě se poté odjely doloplazská a kojetínská. Jízda králů ve Vlčnově se tak nejela poprvé od roku 1965.⁶⁰ V následujícím roce se uskutečnily jízdy v Bezměrově, Troubsku, Vlčnově, Doloplazích, Kojetíně a Kunovicích.

Zastavení královniček u všech domů je dle ústního sdělení přítomno ve Veletinách,⁶¹ v Rájci probíhají paralelní obchůzky „staré dědiny“ a raabizační osady Teodorov (nové dědiny). K eliminaci fyzické náročnosti na podobném půdorysu probíhá obchůzka královniček v Blatničce. Většina domů je obcházena či objížďena ve vesnicích Březské (s vynecháním asi desíti novostaveb) a Skoronicích (vynechání domu či domů, jejichž obyvatelé jsou mimo dům, nebo si zastavení nepřejí).⁶² V Bezměrově jsou některé domy předem vytipovány, dochází ovšem ke spontánnímu vycházení obyvatel dalších domů. Se zastavením u předem vybraných domů či drobných sakrálních staveb bychom se setkali v Čebíně a Šlapanicích; v Doloplazích (podobně zastávky na náměstí v Chropyni) se pak inspirovali pořadatelé vožení krále v Ketkovicích. Jízdy v Kunovicích, Vlčnově a Hluku projíždí více jak polovinu zástavby, ale musí se rozdělovat. Jízdy na Slovácku (také časově nejnáročnější) rozděluje přestávka, při níž vyjma Vlčnova (zde jen při prodloužené trase v roce 2021) celá družina sesedá z koní. V Hluku dopolední objížďce města po obědě následuje pouze slavnostní průvod. U domů nezastavují průvody královniček v Ketkovicích (kráľky mají před vyjitím za úkol kráľcům připnout na vestu opentlený rozmarýn), Troubsku a Mistříně; jízdy v Kojetíně a Chropyni.

Věk králů se lišil, a tedy vyvíjel v prostoru i čase. Václav Frolec revidoval 13–20 let na 3–6, 8–15 let a mužskou chasu.⁶³ Martin Šimša předpokládá, že členství v ní legitimizovala iniciační zkouška. Krále vybíraného v první existenci z okruhu

60 Z historie jízdy králů. Dostupné z: https://spolecnostjizdykralu.cz/media/downloads/historie_jizdy.pdf#page=7 (cit. 3. 8. 2023).

61 Pančiková, Markéta (nar. 1974), 17. 9. 2023.

62 Jednou budu králem. Česká televize. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/15777998832> (cit. 8. 8. 2023); Holcman, Josef (nar. 1952), 23. 10. 2023; týž, 4. 1. 2024: „K nechuti některých obyvatel (nebo strachu, aby nemuseli dávat dárek, či ze studu?), aby u nich jízda králů zastavila, a když jsem viděl, jak ti lidé (většinou občané, kteří se přistěhovali) nakukují za okny či vycházejí jakoby mimoděk před dům, jsem během jízdy složil pro vyvolávače: Pan domácí původně – nechťel nás tu vidět, naráz stojí ve dveřích – a přestál se stydět! V Skoronicích nebyl zvyk – jízdu králů nevitat, tož to dáme obráceně – král vás došel přivítat.“

63 FROLEC, Václav: Časové a sociálně významové proměny výročního obyčeje, c. d., s. 427; FROLEC, Václav: Svatodušní král. *Národopisné aktuality* 27, 1990, č. 1, s. 7, 17.

chasy proto považuje za dospělého a běžnějšího než chlapečka⁶⁴ oblečeného v ženských šatech, obojku, stužkách a věncích na ramenou, jak jej v padesátých letech 19. století charakterizoval František Sušil, nebo roku 1890 Josef Klváňa.⁶⁵ Na Slovácku jsou od třetí čtvrtiny 19. století vybírání takoví, aby byli neporušení,⁶⁶ v Troubsku od roku 2006 také. Koně byli na venkově doménou mužů a chlapců. Dívky byly králi při jízdách v Troubsku v letech 1981, 1984, 2005.⁶⁷ Jev, na který bylo a je nahlíženo jako novodobý, zmínila už Františka Stránecká před takřka 150 lety.⁶⁸ Richard Jeřábek, pod vlivem hochy symbolizujícího pannu při „chytání Kuruců“⁶⁹ a bez ohledu na Stráneckou, komentoval jednu z prvních jezdyň v mužském kroji: „Ztrátu někdejšího smyslu a závaznosti obyčej je jízdy králů dokládá možnost účasti dívky [...] v roce 1970.“⁷⁰

Způsob výběru krále na Slovácku byl publikován z podrobných výzkumných zpráv,⁷¹ u dětských forem na Hané je nálezová zpráva z výzkumů 2002–2005⁷² doplněna výzkumy ve Střížově v roce 2019 a Rájci v letech 2005 a 2013.⁷³ V Ketkovicích, Troubsku, Mistříně a v Doloplazích jsou vybírání členy pořadatelských národopisných či folklorních souborů.⁷⁴ Podobně i dívčí král a královna pro Břežské a v Čebíně, kde jsou vybírání před občůzkou předchozího roku

64 ŠIMŠA, Martin: „Prachstarý obyčej o Králích“ – svatodušní objížďka v Mysločovicích a její kontext, c. d., s. 33, 34.

65 SUŠIL, František: *Moravské národní písně s nápěvy do textu vřaděnými*, c. d., s. 761; J. Kl. [KLVÁŇA, Josef]: *Jízda „králů“ na mor. Slovensku*, c. d., s. 34.

66 STRÁNECKÁ, Františka: Jak hledají Svatopluka v Uh. Hradišti. *Obzor. List pro poučení a zábavu* 1, 1878, č. 1 z 5. 5., s. 28; HABARTOVÁ, Romana (ed.) – ŠTĚRBA, Stanislav: *Jízda králů v Kunovicích: hylóm, hylóm, na krála, matičko, na krála...* Kunovice: Město Kunovice – Občanské sdružení „Kunovjan“, z. s., 2021², s. 433, 445; HOLCMAN, Vojtěch – HOLCMAN, Josef – HOLCMAN, Jakub: *Jízda rodáků. Vyvolávky jízdy králů o Sjezdech rodáků a přátel Skoronic z let 1958 a 2022*. [Skoronice:] nákladem Marie Holcmanové, 2022, s. 72–73; PAVELČÍK, Antonín: *Královské ozvěny z Vlčnova, aneb, Vzpomínky na jízdy králů*. [Vlčnov]: Společnost Jízdy králů, 2017, s. 93–113, 329–330; Srov. Z historie jízdy králů. Dostupné z: https://spolecnost-jizdykralu.cz/media/downloads/historie_jizdy.pdf (cit. 3. 8. 2023).

67 Soukromý archiv, „Honění krále“, jízdy králů Troubsko a jejich účastníci, 2024. V roce 1984 krále jedoucího za průvodem na špatně zvladatelném hřebci nahradil pro čtení říkanek pod májí Svatoslav Kavalec.

68 STRÁNECKÁ, Františka: Jak hledají Svatopluka v Uh. Hradišti, c. d., s. 28.

69 JEŘÁBEK, Richard: *Objížďkový obyčej „chytání Kuruců“ v Bojkovicích z 18. století*, c. d., s. 113.

70 JEŘÁBEK, Richard: Od obyčejové tradice k atrakci. Malá obrazová reportáž z jízdy králů, c. d., s. 28. Ilustroval to fotografií z Boršic u Uherského Hradiště, ale ani tento stimul v lokalitě nevedl k udržení tradice.

71 BLAHUŠEK, Jan – TETUROVÁ, Jarmila: *Jízda králů na jihovýchodě České republiky = The Ride of Kings in the South-East of the Czech Republic*, c. d., s. 10, 14, 20, 23, 31.

72 FROLCOVÁ, Věra – VEČERKOVÁ, Eva: *Živá tradice svatodušních občůzek na Moravě*, c. d., s. 270, 273, 274.

73 Vlastivědné muzeum v Olomouci (dále jen VMO), URBAN, Josef: *Občůzka s královničkou a králem ve Střížově. Návrhový a evidenční list nemateriálního statku tradiční lidové kultury k zápisu do Seznamu nemateriálních statků tradiční lidové kultury Olomouckého kraje*. 2023, s. 16, 27; VMO, [KUDELOVÁ, Mária.]: *Vodění krále a královničky v Rájci u Zábřeha*. Návrhový a evidenční list nemateriálního statku tradiční lidové kultury k zápisu do Seznamu nemateriálních statků tradiční lidové kultury Olomouckého kraje. 2017, nestránkováno.

74 DRASTIL, Petr: *Svatodušní občůzka královniček ve Svatobořicích-Mistříně*. K současnému stavu obyčejové tradice, c. d., s. 50–51, 54; GRÉGR, Richard: *Hanácká jízda králů: Znovuoživená tradice, při které se v minulosti i umíralo*. Dostupné z: <https://www.lideazeme.cz/clanek/lideazeme-cz-cesko-stredni-morava/82457> (cit. 3. 8. 2023).

a při předávání rolí bezprostředně po obchůzce jde pouze o veřejné potvrzení. V Ostravě-Lhotce byl do roku 2022 mimo dvě výjimky králem vítěz třetí rozjížděky dostihů o šátek na tyči, od roku 2023 závodí profesionální jezdci Městské policie Ostrava s barevnými páskami spárovanými s chlapci. Král si vybírá královnu mezi svobodnými dívkami a předchozí dvojice jim symbolicky předávají vládu nasazením pozlacených věnců na hlavu a věnců ze zimostrázu na ramena.⁷⁵

Účast (letničních) králů, královniček, případně jejich spoluaktérů při dalších festivitech může svědčit o pevném místě mnou studovaných tradic ve výročním obyčejovém cyklu. Např. ve Veletinách pořádají vynášení *Mařeny* a přinášení *letečka*, ve Vlčnově král s chlapeckou chasou plete pomlázku, obchází s ní dívky na Velikonoční pondělí a je přítomen při stavění máje.⁷⁶ Ve Střížově se stává králem kapitán z předvelikonočního klapání a odměna za účast při něm je vybírána a rozdělována až na Svatodušní neděli.⁷⁷

Mnozí upozornili na mlčící, ať už chlapecké, či dívčí ústřední obřadníky bez atributu,⁷⁸ který by zachování mlčenlivosti připomínal, či usnadňoval. Medializovaný obraz rozporuje výpověď krále z Vlčnova r. 2005, který přiznal, že i přes rúži v ústech mluvil.⁷⁹ V Ketkovicích král zavýskne až při tzv. královských zasnubách na závěr odpoledního programu.⁸⁰ Král při jízdě na Slovácku a v Doloplazích je v ženském kroji, v Troubsku v sukni, mužské košili a věnci na hlavě, v ostatních lokalitách v mužském kroji (v Ostravě-Lhotce mužský kroj zanikl). Na Slovácku, v Kojetíně, Chropyni, Doloplazích jezdí na bílém koni (zde byl v roce 2016 divoký a družina králi přivedla hnědáka), v Troubsku od roku 2021; v Hluku a Vlčnově i pobočníci. Ústřední obřadnice v Čebíně, na Brněnsku, Slovácku a Hané zpívají.

Jedním z atributů obou projevů je dosud užití praporu. Svislou podobu má u družiny ve Vlčnově, Hluku, čtyř praporečnicků v Ketkovicích, po jednom v Kunovicích, Skoronicích, Doloplazích, na dvou tyčích jej nosí i ústřední dvojice v Čebíně. Baldachýn nesený vodorovně nad královnou je domovem v Troubsku, v Břežském, Ketkovicích, Šlapanicích a Mistříně byl převzat z „ořechovských“ královniček.

75 Historie lidové slavnosti honění krále. Dostupné z: <https://lhotka.ostrava.cz/cs/o-lhotce/zajimavosti> (cit. 24. 5. 2024). V roce 1962 se slavnost nekonala. V roce 2010 byl král vylosován. Honění krále v Ostravě Lhotce. Dostupné z: <https://youtu.be/b0n0p5zLfyE> (cit. 24. 5. 2024). Lhotka. Honění krále. Dostupné z: <https://youtu.be/oiTPn9tLyEc> (cit. 4. 10. 2023).

76 BLAHUŠEK, Jan – TETUROVÁ, Jarmila: *Jízda králů na jihovýchodě České republiky*, c. d. Příloha DVD, video čas 4:44 –5:00. V anglickém znění dostupné z: <https://youtu.be/mOiDvojWkQU> (cit. 6. 10. 2023).

77 VMO, URBAN, Josef: *Obchůzka s královničkou a králem ve Střížově*, c. d., s. 27, 29.

78 ZÍBRT, Čeněk: *Králové a královničky. Veselé chvíle v životě lidu českého*, c. d., s. 45; FROLEC, Václav: *Svatodušní královské průvody*, c. d., s. 40.

79 Folklorika, Návrh UNESCO. *Česká televize*. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/folklorika/305296361270010> (cit. 3. 8. 2023).

80 V tradici po západu slunce. Etnografický ústav Moravského zemského muzea, osobní fond Vratislava Bělíka, karton 173, Ze Znojemska – rukop. 30. a 40. léta 20. století.

Zatímco aktérkami královniček jsou pouze dívky, větší zájem o koně umožnil účast dívkám a ženám při královských jízdách v Troubsku a na Hané, v letech 1971 a 1999 v Hroznové Lhotě⁸¹ a výjimečně v roce 2022 v Hluku.⁸² U jízd králů a velikonočních jízd se tímto aspektem hlouběji zabývala Eliška Nohálová.⁸³ Pouze ve Vlčnově usedají na koně svobodní chlapi z jednoho ročníku, kteří v roce jízdy dovršují věku dospělých.⁸⁴ V případě nižšího počtu jsou doplňováni, roku 2014 jeli někteří jezdcí podruhé, v roce 2021 (i vlivem vynechání roku 2020) dva méně početné ročníky 2002 a 2003. V ostatních lokalitách jezdí i (ženatí) muži. Také pro nezáměr místních chlapců (podle starosty) tito byli ve Lhotce v roce 2023 nahrazeni profesionálními jezdci z Městské policie Ostrava.⁸⁵

Pro královničky je neodmyslitelný zpěv kolední písně. František Sušil také zachytil píseň k jízdě s králem.⁸⁶ Už jen při jízdě králů v Doloplazích je zpívána kolední *Jede králka, jede král*. Jezdci zpívají ještě při nověji pojatém zakončení jízdy ve Skronicích, přičemž zkušenější si stoupají na sedla.

Peníze se při jízdách na Slovácku zasunují do pokladnic, příp. bot, na Hané vybírají do váčků na konci tyče (míšků). Jezdci v Ketkovicích poprvé v roce 2022 po vzoru Doloplaz symbolicky dostali pytel mouky a bečku piva. Královničky a jízda v Troubsku, pokud nebyly vynechány, bývají nejpozději od šedesátých let 20. století součástí krojovaného průvodu obcí (podobnému Kojetínsku), během něhož nejsou hoštěni, od přelomu miléníí, kdy král bývá nezletilý, pouze vyvolávač-šerha pivem mezi čtením básniček o dívkách z chasy. Redukci obnovené kolední obchůzky v Mistříně na dvě taneční zastavení s pohoštěním zachytil Petr Drastil.⁸⁷

Některých obchůzek a objížděk se v menšině mohou přímo účastnit obyvatelé okolních obcí. U formy královniček bez tance a krojů např. mohou mít v místě jen rodinné kořeny a přijet v daný termín (Blatnička).

To, že v našem prostředí nedošlo k zásadnímu srovnávání fenoménů chlapců a dívek, lze ilustrovat na příkladu nekomentované blízkosti uvozujících slov *Hýlom, hálom, Haló* ve vyvolávkách jezdců a *helo, heló, hélo* v koledích dětských obchůzek.⁸⁸ Byly hledány maďarské vlivy ve výkladu citoslovce *hýlom*

81 Srov. FROLEC, Václav: Časové a sociálně významové proměny výročního obyčeje (Na příkladě jízdy králů), c. d., s. 430, 433. Zaměnil pobočnicka s králem. JILÍK, Jiří: Dívky v sedle jízdy králů. *Malovaný kraj* 35, 1999, č. 5, s. 29.

82 Pobočnickovi se udělalo nevolno a po krátkém zastavení jízdy jej zastoupila dívka, která vodila koně druhého pobočnicka.

83 NOHÁLOVÁ, Eliška: Velikonoční a svatodušní jízdy na koních a jejich účastníci. In: Číhal, Petr (ed.): *My a oni. Domáci a cizí v lidové tradici*. Uherské Hradiště: Slovácké muzeum, 2019, s. 64–66, 68.

84 Věku dřívějších odvedenců, tzv. *legrútů*.

85 Lhotka. Honění krále. Dostupné z: <https://youtu.be/oiTPn9tLyEc> (cit. 4. 10. 2023).

86 SUŠIL, František: *Moravské národní písně s nápěvy do textu vřaděnými*, c. d., s. 762.

87 DRASTIL, Petr: Svatodušní obchůzka královniček ve Svatobořicích-Mistříně, c. d., s. 51–52.

88 FROLEC, Václav: Svatodušní královské průvody, c. d., s. 12, 13, 28, 59, 61, 108; [BAKEŠOVÁ, Lucie]: Honění krále v Troubsku. In: [BAKEŠOVÁ, Lucie (ed.)]: *Národopisná výstavka v Troubsku dne 1. července 1894*. Brno: Nákladem výboru výstavkového, 1894, s. 68; SUŠIL, František: *Moravské národní písně s nápěvy*

coby zkomoleniny *hivom* (volám),⁸⁹ v současnosti *hívom*. *Helo, heló, hélo* zase nápadně připomínají pojmenování chorvatských dívčích králů a královen *ljeljo* často se opakující v textech písní.⁹⁰

Markantní rozdíly spatřujeme v množství osob doprovázejících aktéry. Zájem široké veřejnosti o obchůzky se napříč lokalitami liší. Zatímco v některých obcích je velký, a to včetně zájmu médií, jinde jsou tyto aktivity převážně záležitostí místní komunity s pouze omezenou přítomností cizích osob (např. etnologů či publicistů).

Specifika jízdy králů

Honění krále se nejspíše vlivem obnovy od osmdesátých let 19. století redukuje na jízdu na koních s králem, bez honění ústícih v krvavé střety. Hledání čili hlídání krále zůstává spíše pro formu, protože riziko zajetí se postupně zcela vytrácí.⁹¹

Jízdy králů charakterizují vyvolávky. Eva Večerková je klasifikovala na ustálené a spontánní na základě materiálu a výzkumu Uherskohradištska.⁹² Některá slova tzv. vyprávěcí koledy se opakují, jiná byla komolena či různě místopisně kontaminována. Další inovaci (nivelizaci) od roku 1948, resp. 1952 umožnil shodný počet slabik ve slovech neděle a pondělí. Při jízdách mimo tento den ovšem nevyznívá tak jako v původní tradici. V lokalitách s jízdou králů, které jsou ve své oblasti osamoceny, se již od první poloviny 20. století setkáváme se čtením vyvolávek (ve Skoronicích sepsané na obyvatele všech objížděných domů, v Kunovicích reflexe dění ve městě od poslední jízdy, v Troubsku na dívky ze svobodné chasy).⁹³ Později jsou trénovány předem, dnes do různé míry ve všech lokalitách. Mezistupněm jsou taháky a napovídání (některé koně

do textu vřaděními, c. d., s. 527, 770; BARTOŠ, František: *Naše děti. Jejich život v rodině, mezi sebou a v obci, jejich poesii, zábavy, hry i práce společné*. Brno: Josef Barvič, 1888, s. 235–237, 238, 293, 307; BARTOŠ, František: *Národní písně moravské, v nově nasbírané*. Brno: Nákladem Matice moravské, 1889, s. 80; Lucie B[akešová]: Výlet na Kozárov. *Moravská orlice* 27, 1889, č. 204 z 6. 9., s. [1, 2]. Lucie Bakešová považovala slovo helo, doprovázené výkřikem, za velmi staré, pod vlivem mytologické školy, upomínající na pohanskou dobu. V roce 2004 bylo počáteční citoslovce v Rájci přeneseno na pojmenování vyvolávka – hélavač. FROLCOVÁ, Věra – VEČERKOVÁ, Eva: Živá tradice svatodušních obchůzek na Moravě, c. d., s. 270, 283.

89 HABARTOVÁ, Romana: Tradice jízdy králů v Kunovicích. In: Habartová, Romana (ed.) – Štěrba, Stanislav: *Jízda králů v Kunovicích: hylóm, hylóm, na krála, matičko, na krála...*, c. d., s. 65.

90 ZORICA, Vitez: Kraljice: između seoskih djevojačkih ophoda i folklorne pozornice, c. d., s. 30, 31–32, 34–35, 36, 37, 42, 45.

91 JILÍK, Jiří: Vlčnovská jízda králů v díle Jana Jančí. *Slovácko* 57, 2015, s. 44.

92 VEČERKOVÁ, Eva: Vyvolávání v jízde králů na uherskohradištském Dolňácku. *Český lid* 57, 1970, č. 5, s. 283–288.

93 Svěrák, Milan (nar. 1973) a Volánek, Vítězslav (nar. 1982), 24. 11. 2023: Ještě v první polovině 20. století se vyvolávalo na každou svobodnou dívku v obci, znovu v letech 1994 (54 dívek) a naposledy 1995 (60), kdy byl problém v takovém množství ke každé něco zjistit, takže si starci vymýšleli. Od 90. let se navíc z Brna přistěhovala spousta lidí (1580 obyvatel r. 2001, 2382 r. 2021), kteří se nezapojují do společenského dění obce.

vedou ve Vlčnově zkušenější muži, kteří *legrútům* polohlasem radí celou vyvolávku, nebo jen rýmující se slova). Jde o reakce na nárůst anonymity v obcích a stále složitější roli vyvolávačů ve snaze zachovat adresnost sdělení.

Kolektivizace od padesátých let zapříčinila ohrožení jízdy králů. Selská vrstva takřka zmizela z hierarchie vesnice. Proběhla cílená likvidace koní, tzv. zákonité snižování početních stavů.⁹⁴ Jakmile se koně přestali chovat v zemědělských družstvech, roste na významu finanční náročnost realizace jízdy.⁹⁵ Bělouše či šimla, koně pro krále, charakterizoval Josef Iš.⁹⁶ Od združstevnění přes divokého jedince tak i v hlubší minulosti nemusel být vhodný bělouš dosažitelný.

V Chropyni byl v roce 2023 vyrovnaný počet zástupců obou pohlaví, v Kojetíně dokonce z třinácti krojovaných v sedlech byli dva vyvolávači, jedna řekněme „vyvolávačka“ školního věku, podobně starý chlapec v hanáckém plášti dospělé velikosti (král Ječmínek) a dalších osm jezdkyň. Ty se ve Lhotce zúčastňují od roku 2023.

Značných změn doznala výzdoba koní. Richard Jeřábek dedukoval, že „*koně byli ozdobeni střídměji, zpravidla jen na obvodu hlavy a na hřívě. Ostatně v době, kdy ještě doznával bojovný nebo aspoň soutěživý rys králenkých her, bylo třeba respektovat možnost naprosto volného pohybu koní i jezdců a schopnost bránit vlastního ‚krále‘ před únosem.*“ Využití neústrojných prvků považoval za důsledek zákazů soubojů „královských“ družin.⁹⁷ Většina koní ve Vlčnově a Hluku jezdí v papírových ozdobách, zbytek má postaru do hřivy zapleteny látkové stuhy. Na koni kunovického praporečníka se kombinuje obojí.

Některé proměny jsou skrytě podmíněny výraznými individualitami. Za ostatní zmiňme Josefa Beneše, muzeologa a rodáka z Vlčnova. Výsledky své rozsáhlé dokumentace prezentoval formou publikací, přednášek, filmových snímků, výstav a spolupracoval na programech jízdy králů. Opakovaně se vyjadřoval k některým momentům, např. už zmíněné výzdobě koní.⁹⁸ Hledal oporu své hypotézy, že ženský oděv krále a pážat je odleskem matriarchátu, v textu Františka Bartoše⁹⁹ ke Slovácku: „*Potom se [král, pobočníci, vyslanci, vyvolávači a vyběrači] rozešli po domech vypůjčiti si od děvčat ženských šatů, v něž jezdci toho dne ubrání byli.*“¹⁰⁰ Josef Beneš dále popularizoval výklad Jana Pavelčíka o jízdě králů

94 Stav koní se v Československu během let 1947-1979 snížil téměř o 93%. ŠTRUPL, Jan, – LERCHE, František – WAKSMUNDSKÝ, Stanislav: *Chov koní: učební text pro učební obor 45-82-2 chovatel se zaměřením pro chov koní a jezdeckví*. Praha: Státní zemědělské nakladatelství, 1983, s. 5.

95 BRACHTLOVÁ, Barbora: *Srovnání jízdy králů v obcích Hluk, Kunovice, Skoronice a Vlčnov*. Bakalářská práce. Praha: Vysoká škola ekonomická v Praze, 2017, s. 30–47.

96 GREGOR, Dalibor – IŠ, Josef a kol.: *Koně pro krále*. Opava: Dalibor Gregor, 2016, s. 103.

97 JEŘÁBEK, Richard: Od obyčejové tradice k atrakci. Malá obrazová reportáž z jízdy králů, c. d., s. 26.

98 BENEŠ, Josef: *Vlčnovská jízda králů: národopisný průvodce*. Vlčnov: Klub sportu a kultury, 1986, s. 11, 32–33. BENEŠ, Josef: *Výzdoba koní k jízdě králů na Uherskobrodsku*. *Malovaný kraj* 23, 1987, č. 3, s. 16–17.

99 Teorii připomíná JILÍK, Jiří: *Záhadná jízda králů*. Brno: Nakladatelství MH, 2007, s. 44–45.

100 BARTOŠ, František: *Lid a národ*. Telč: Emil Šolc, 1892, s. 48.

ve smyslu pozůstatků iniciačního obřadu.¹⁰¹ S obměnami také uváděl: „*Muži vedoucí koně narušují ráz královské družiny, což je velice nestylové, ale nezbytné.*“¹⁰²

Při poslední jízdě byli všichni koně vedeni v Ketkovicích, Troubsku, Vlčnově a částečně v Chropyni. V Kunovicích (od roku 2008), Hluku a Doloplazích jsou voděni většinou jen král s pobočníky. Zkušení jezdci v roli pobočníků ve Skoronicích umožňují, že krojovaní muži doprovázející objížďku zůstávají až na rizikové momenty či přestávku pasivními. Jezdeckým uměním vynikají Bezměrov a Kojetín, v němž to přímo souvisí s ženskou většinou v sedle. Vodiči jsou rekrutováni z řad mužů v Kunovicích a Vlčnově, se ženami a dívkami jsme se setkali v Ketkovicích, Troubsku, Hluku, Chropyni a Doloplazích.

Zatímco v některých lokalitách jsou koně poskytováni jezdeckým klubem (Bezměrov, Kojetín, Doloplazy) či farmou s chovem koní (Vlčnov), v jiných lokalitách je nutno koně dovážet. Je tomu tak zejména v Kunovicích a Skoronicích, kam jsou koně přiváženi i ze stáji vzdálených přes 50 km.

Po zápisu jízdy králů na Slovácku do Seznamu nemateriálních statků tradiční a lidové kultury České republiky (dále celostátní seznam) v roce 2009 a v době příprav nominace do Reprezentativního seznamu byla zavedena či obnovena jízda králů v Manerově na Vyškovsku (2010, 2013).¹⁰³ Na tříletou periodicitu už nebylo navázáno. Následovalo projednávání nominace jízdy králů v Doloplazích do Seznamu nemateriálních statků tradiční lidové kultury Olomouckého kraje. Ačkoli záměru zprvu oponovali odpůrci účasti dívek, nakonec byl statek zapsán v roce 2019.

Specifika královniček

Mnohde kopírují vzor kodifikovaný Lucií Bakešovou:¹⁰⁴ v čele král se zeleným májčkem, královna pod baldachýnem neseným čtyřmi dívkami (Břežské, Ketkovice, Troubsko, Šlapanice, Mistřín). Jsou tak překryty, prameny doložené, některé regionální či lokální zvláštnosti. Královničky v Mistříně jsou vlivem pedagogů při tanci doprovázeny místní hudeckou muzikou, která připomíná idealizované vyobrazení z roku 1897,¹⁰⁵ nebo první čtyři ročníky obnovené obchůzky v Jestřabí, osady Velké Bíteše.¹⁰⁶

101 JILÍK, Jiří: *Záhadná jízda králů*, c. d., s. 49. K tomu Marta Kondrová in: JILÍK, Jiří: Vlčnovská jízda králů v díle Jana Jančí, c. d., s. 45.

102 BENEŠ, Josef: Vlčnovská jízda králů v minulosti. In: Frolec, Václav a kol.: *Jízda králů*, c. d., s. 131; Srov. BENEŠ, Josef: *Vlčnovská jízda králů: národopisný průvodce*, c. d., s. 11.

103 *Vyškovský deník*. Dostupné z: <https://vyskovsky.denik.cz/hledani/?q=j%C3%ADzd+kr%C3%A1lu+maner&pr=0> (cit. 22. 2. 2024); Folklorika, *Není král jako král*. Česká televize. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/folklorika/310295350120010> (cit. 3. 8. 2023).

104 BAKEŠOVÁ, Lucie: *Návod ku národnímu a obřadnímu tanci „Královničky“*. Praha: Em. Starý, [1889], s. 5, [7].

105 *Die österreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild. Mähren und Schlesien*. Wien: Kaiserlich-königliche Hof- und Staatsdruckerei, 1897, s. [195].

106 Muzejní spolek Velkobíteška: dokumentární film královničky. Scénář Karel Veleba, Silva Smutná. Kamera a režie Karel Veleba. 2004.

Obr. 1. *Idealizovaný tanec královniček*. Dřevorytina Michała Kluczewského, 1897. Převzato z: Die österreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild. Mähren und Schlesien. Wien: Kaiserlich-königliche Hof- und Staatsdruckerei, 1897, s. [195].

Zdenka Jelínková srovnáním nejmladší vrstvy královniček se staršími záznamy zobecnila, že věk královniček byl v minulosti vyšší a s vytrácením závaznosti se snižoval na školou povinné děti.¹⁰⁷ O věku a motivaci královniček na Podhorácku, Brněnsku a na Slovácku pojednávají jiné texty.¹⁰⁸ V Rájci a ve Střížově jde o děti navštěvující mateřskou a základní školu, výjimečně i mladší. Ve Veletinách a v Rájci je na děti pouze pozitivně působeno, v první z lokalit od roku 2021 chodí pouze tři (královnička a dvě paničky). Obchůzku v Blatničce v posledních letech organizovala absolventka etnologie, která přesvědčuje matky dívek o důležitosti obchůzky. Nejčastěji se s kladným ohlasem setkala u žen přivdaných či přistěhovalých,¹⁰⁹ nabývá tak funkce integrační.

107 JELÍNKOVÁ, Zdenka: Dětské průvody a obchůzky jarního cyklu, c. d., s. 83.

108 TETUROVÁ, Jarmila – BLAŽEK, Jan: Vývoj a současný stav lidového tance na příkladu slováckého verbuňku a obřadních obchůzek královniček, c. d., s. 12–13.

109 Peterková, Ludmila (nar. 1995), 12. 9. 2023.

Závěr

K tématu svatodušních obřadních obchůzek na Moravě a ve Slezsku se od poloviny 19. století vyjádřila řada odborníků i poučených laiků. Tradice zahrnuté do této studie se dnes dostaly v podstatě mimo prostor svatodušního rituálu (byť dobou konání se k tomuto svátku mohou hlásit) a dnes plní zcela rozdílné funkce, jež jsou dány jejich nositeli, prestiží obyčeje v komunitě, medializací apod.

Snažili jsme se připomenout,¹¹⁰ že názory, které si vyměňovali církev, mytologové, národopisci a další, nemají oporu v dosud chybějící pramenné základně. Kritický diskurz může připouštět původ recentních etnokulturních tradic v prvním miléniu našeho letopočtu, nikoli však zastávat. Komparatistika dívčích obchůzek krále (králů) a královny (královen) a jejich další existence postoupila nejdále v Chorvatsku. Ivan Lozica rozbor hypotéz o genezi královských obyčejů uzavřel tím, že jako lidstvo jsme zapomněli východisko výkladu. „[...] *interpretace jevu na základě [...] rekonstruovaného původního kontextu je konstrukcí (re)konstrukce, něco odvozeného mimo vlastní materiál.*“¹¹¹ Skutečnost, že medializované výklady o jejich původu nestojí na pevných základech, by mělo být impulzem k dalšímu prohlubování znalostí o lokálních, regionálních i nadnárodních projevech.

Zárukou pokračujícího praktikování je naplňování potřeb aktérů, mezigenerační předávání, podpora či kladný vztah veřejnosti, záchovná opatření na několika úrovních (u inventarizovaných prvků nemateriálního kulturního dědictví). Pozorujeme vybočování ze zdánlivě neměnných norem, proměny tradice. Některé podporují životaschopnost, např. neomezování účastníků jízd, jezdecká cvičení, trénink vyvolávek. Mnoho momentů je chápáno negativně, nebo dokonce za tradici ohrožující, např. časová a fyzická náročnost, závislost na počasí, ekonomická rizika, komercializace, pro venkov nepříznivé trendy demografického vývoje a urbanizace. V menší míře se lze setkat i s opačným trendem, návratem ke komponentům, vzorcům, které po určitou dobu nebyly praktikovány, nebo dokonce s celkovou obnovou (či zaváděním reminiscencí) svatodušních obřadních obchůzek. Lze předpokládat, že s pokračujícím se zvyšováním povědomí o nich (jedno z poslání Úmluvy o zachování nemateriálního kulturního dědictví) budou takové iniciativy častější.

Prameny

Etnografický ústav Moravského zemského muzea, osobní fond Vratislava Bělíka, karton 173, *Ze Znojemska* – rukop. 30. a 40. léta 20. století.

Vlastivědné muzeum v Olomouci, [KUDELOVÁ, Mária:] *Vodění krále a královničky v Rájci u Zábřeha*. Návrhový a evidenční list nemateriálního statku tradiční

110 TETUROVÁ, Jarmila – BLÁŽEK, Jan: Vývoj a současný stav lidového tance na příkladu slováckého verbuňku a obřadních obchůzek královniček, c. d., s. 10.

111 LOZICA, Ivan: *Kraljice u Akademiji*, c. d., s. 74, 82.

lidové kultury k zápisu do Seznamu nemateriálních statků tradiční lidové kultury Olomouckého kraje. 2017.

Vlastivědné muzeum v Olomouci, URBAN, Josef: *Obchůzka s královničkou a králem ve Střížově*. Návrhový a evidenční list nemateriálního statku tradiční lidové kultury k zápisu do Seznamu nemateriálních statků tradiční lidové kultury Olomouckého kraje. 2023.

Soukromý archiv, „Honění krále“, jízdy králů Troubsko a jejich účastníci, 2024.

Literatura

ANDERSEN, Lise – HANSEN, Heino Wessel: Jízda králů ve Vlčnově z pozice outsidera. *Národopisná revue* 23, 2013, č. 1, s. 15–19.

[BAKEŠOVÁ, Lucie]: Honění krále v Troubsku. In: [Bakešová, Lucie (ed.)]: *Národopisná výstavka v Troubsku dne 1. července 1894*. Brno: Nákladem výboru výstavkového, 1894, s. 67–69.

[BAKEŠOVÁ, Lucie] L.: Královničky a jejich tance. *Selské listy* 5, 1888, č. 101 z 21. 12., s. [2–3].

BAKEŠOVÁ, Lucie: *Návod ku národnímu a obřadnímu tanci „Královničky“*. Praha: Em. Starý, [1889].

B[AKEŠOVÁ], Lucie: Výlet na Kozárov. *Moravská orlice* 27, 1889, č. 204 z 6. 9., s. [1–2].

BARTOŠ, František: *Naše děti. Jejich život v rodině, mezi sebou a v obci, jejich poesii, zábavy, hry i práce společné*. Brno: Josef Barvič, 1888.

BARTOŠ, František: *Národní písně moravské, v nově nasbírané*. Brno: Nákladem Matice moravské, 1889.

BARTOŠ, František: *Lid a národ*. Telč: Emil Šolc, 1892.

BĚLÍK, Vratislav: Svatodušní slavnosti vožení krále. *Jihlavské listy* 43, 1940, č. 19 z 10. 5., s. 7.

BENEŠ, Josef: *Vlčnovská jízda králů: národopisný průvodce*. Vlčnov: Klub sportu a kultury, 1986.

BENEŠ, Josef: Výzdoba koní k jízdě králů na Uherskobrodsku. *Malovaný kraj* 23, 1987, č. 3, s. 16–17.

BLAHUŠEK, Jan – TETUROVÁ, Jarmila: *Jízda králů na jihovýchodě České republiky / The Ride of Kings in the South-East of the Czech Republic*. Strážnice: Národní ústav lidové kultury, 2012.

BLAŽEK, Jan: *Královničky na Brněnsku*. Diplomová práce. Brno: Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Ústav evropské etnologie, 2019.

BLAŽEK, Jan: Mužské královské obyčeje a slavnosti s králi na Brněnsku. *Folia ethnographica* 55, 2021, č. 1, s. 87–115.

BLAŽEK, Jan: „Obnovení“ svatodušní obchůzky králek v Čebíně na Tišnovsku. *Národopisná revue* 32, 2022, č. 4, s. 334–338.

- BRACHTLOVÁ, Barbora: *Srovnání jízdy králů v obcích Hluk, Kunovice, Skoronice a Vlčnov*. Bakalářská práce. Praha: Vysoká škola ekonomická v Praze, 2017.
- Die österreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild. Mähren und Schlesien*. Wien: Kaiserlich-königliche Hof- und Staatsdruckerei, 1897.
- DRÁPALA, Daniel: Letniční obyčej na moravském Záhoří – k proměnám funkcí a sociokulturního kontextu. *Folia ethnographica* 48, 2014, č. 1, s. 35–50.
- DRASTIL, Petr: Královničky na Velkobítešsku a jejich funkce. *Národopisná revue* 32, 2022, č. 1, s. 52–56.
- DRASTIL, Petr: Svatodušní obchůzka královniček ve Svatobořicích-Mistříně. K současnému stavu obyčejové tradice. *Národopisný věstník* 82, 2023, č. 1, s. 41–61. <https://doi.org/10.59618/NV.2023.1.03>
- FELKL, Hans: Pflugstrauch in Ober-Gerspitz. In: John, Romuald (ed.): *Südmährer Kalender 1926. Jahrbuch des Bundes der Deutschen Südmährens*. Brunn: Winiker & Co., [1925], s. 77–79.
- Feuilleton. Historické drobnosti. Artikule Muřanské. *Lumír* 5, 1855, č. 22, s. 525–526.
- FROLCOVÁ, Věra – VEČERKOVÁ, Eva: Živá tradice svatodušních obchůzek na Moravě. *Český lid* 93, 2006, č. 3, s. 269–286.
- FROLEC, Václav: Časové a sociálně významové proměny výročního obyčej (Na příkladě jízdy králů). *Slovenský národopis* 27, 1979, č. 3, s. 419–448.
- FROLEC, Václav: *Prostá krása*. Praha: Vyšehrad, 1984.
- FROLEC, Václav: Svatodušní král. *Národopisné aktuality* 27, 1990, č. 1, s. 7–19.
- FROLEC, Václav a kol.: *Jízda králů*. Praha: Tisková, ediční a propagační služba, 1990.
- FUKSOVÁ, Jana: Proč má ten kluk na koni dívčí šaty a říkájí mu král? *Mladá fronta Dnes. Zlínský Dnes* 29, 2018, č. 121 z 26. 5., s. 16.
- GREGOR, Dalibor – IŠ, Josef a kol.: *Koně pro krále*. Opava: Dalibor Gregor, 2016.
- HABARTOVÁ, Romana (ed.) – ŠTĚRBA, Stanislav: *Jízda králů v Kunovicích: hylóm, hylóm, na krála, matičko, na krála...* Kunovice: Město Kunovice – Občanské sdružení „Kunovjan“, z. s., 2021².
- HOLCMAN, Josef: Vyhnání z ráje. *Slovenský národopis* 60, 2012, č. 3, s. 332–348.
- HOLCMAN, Vojtěch – HOLCMAN, Josef – HOLCMAN, Jakub: *Jízda rodáků. Vyvolávky jízdy králů o Sjezdech rodáků a přátel Skoronice z let 1958 a 2022*. [Skoronice]: nákladem Marie Holcmanové, 2022.
- HORÁLKOVÁ, Zdeňka: České příspěvky k poznání slovanských koled. *Český lid* 66, 1969, č. 2, s. 64–78.
- JELÍNKOVÁ, Zdenka: *Lidový tanec v Brně a na Brněnsku v pramenech 19. století*. Brno: Městské kulturní středisko S. K. Neumanna, 1980.
- JELÍNKOVÁ, Zdenka: *Královničky z Tišnovska a Velkobítešska: metodický materiál pro národopisné soubory*. Brno: Okresní kulturní středisko Brno-venkov, 1988.

- JELÍNKOVÁ, Zdenka: Královničky na Hané (jejich formy a tradování). In: *Lidová kultura na Hané. Sborník příspěvků z II. odborné konference 24.-26. 11. 1992*. Olomouc: Okresní úřad v Olomouci, 1993, s. 42-59.
- JELÍNKOVÁ, Zdenka: Dětské průvody a obchůzky jarního cyklu. In: Tarcalová, Ludmila (ed.): *Slavnostní průvody*. Uherské Hradiště: Slovákcké muzeum, 1994, s. 77-96.
- JEŘÁBEK, Richard: Objížďkový obyčej „chytání Kuruců“ v Bojkovicích z 18. století. In: Jech, Jaromír – Skalníková, Olga (eds.): *Lidová tradice*. Praha: Academia, 1971, s. 111-125.
- JEŘÁBEK, Richard: Od obyčejové tradice k atrakci. Malá obrazová reportáž z jízdy králů. *Umění a řemesla* 1984, č. 4, s. 26-29.
- JILÍK, Jiří: Dívky v sedle jízdy králů. *Malovaný kraj* 35, 1999, č. 5, s. 29.
- JILÍK, Jiří: *Záhadná jízda králů*. Brno: Nakladatelství MH, 2007.
- JILÍK, Jiří: Vlčnovská jízda králů v díle Jana Janči. *Slovácko* 57, 2015, s. 39-48.
- [KLVANA, Josef] J. Kl.: Jízda „králů“ na mor. Slovensku. *Světovzor* 25, 1890-1891, č. 3 z 5. 12., s. 31, 34.
- KROLMUS, Václav: *Staročeské pověsti, zpěvy, slavnosti, hry, obyčeje, a nápěvy: ohledem na bájesloví Československé*. Praha: Jan Spurný, 1851.
- Kronika vlasten. spolku muzej. v Olomouci. *Časopis Vlasten. spolku muzejního v Olomouci* 4, 1887, č. 15, s. 127-130.
- KUNDERA, Milan: *Žert*. Praha: Československý spisovatel, 1967.
- LOZICA, Ivan: Kraljice u Akademiji. *Narodna umjetnost* 37, 2000, č. 2, s. 67-85.
- [MIŠUREC, Zdeněk] zm: Královské obyčeje. In: Brouček, Stanislav – Jeřábek, Richard (eds.): *Lidová kultura. Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska. 2. svazek*. Praha: Mladá fronta, 2007, s. 425-427.
- NEJEDLÝ, Zdeněk: *Dějiny předhusitského zpěvu v Čechách*. Praha: Královská česká společnost nauk, 1904.
- NOHÁLOVÁ, Eliška: Velikonoční a svatodušní jízdy na koních a jejich účastníci. In: Číhal, Petr (ed.): *My a oni. Domáci a cizí v lidové tradici*. Uherské Hradiště: Slovákcké muzeum, 2019, s. 59-70.
- PAVELČÍK, Antonín: *Královské ozvěny z Vlčnova, aneb, Vzpomínky na jízdy králů*. [Vlčnov]: Společnost Jízdy králů, 2017.
- PAVLICOVÁ, Martina: Jízda králů v Hluku. In: Mitáček, Jiří (ed.): *Hluk: dějiny města*. Hluk: Město Hluk, 2011, s. 603-612.
- PAVLICOVÁ, Martina: Jízda králů. In: Mitáček, Jiří (ed.): *Vlčnov: dějiny slovákcké obce*. Vlčnov: Obec Vlčnov, 2013, s. 533-558.
- PAVLICOVÁ, Martina: *Lidová kultura a její historicko-společenské reflexe (mikrosociální sondy)*. Brno: Masarykova univerzita, 2007.
- PAVLICOVÁ, Martina: The Image of Staged Folk Culture: From the Presentation of Traditions to a Staged Genre. *Národopisná revue* 31, 2021, č. 5, s. 21-31.

- SCHMIDT, Leopold: *Volkskunde von Niederösterreich*. 2. Aufl. Horn: Ferdinand Berger, 1981.
- STAVĚLOVÁ, Daniela: The Ride of the Kings in Vlčnov from the Perspective of Contemporary Research. *Národopisná revue* 25, 2015, č. 5, s. 47-64.
- STRÁNECKÁ, Františka: Jak hledají Svatopluka v Uh. Hradišti. *Obzor. List pro poučení a zábavu* 1, 1878, č. 1 z 5. 5., s. 28-29.
- SUŠIL, František: *Moravské národní písně s nápěvy do textu vřaděnými*. Brno: K. Winiker, [1860].
- ŠIMŠA, Martin: „Prachstarý obyčej o Králích“ - svatodušní objížďka v Mysločovicích a její kontext. *Národopisná revue* 27, 2007, č. 1, s. 31-38.
- ŠTRUPL, Jan, - LERCHE, František - WAKSMUNDSKÝ, Stanislav: *Chov koní: učební text pro učební obor 45-82-2 chovatel se zaměřením pro chov koní a jezdeckví*. Praha: Státní zemědělské nakladatelství, 1983.
- ŠUBERT, František Adolf: Dějiny Národopisné výstavy československé. In: *Národopisná výstava československá v Praze 1895*. Praha: J. Otto, [1897], s. 507-534.
- TETUROVÁ, Jarmila - BLAŽEK, Jan: Vývoj a současný stav lidového tance na příkladu slováckého verbuňku a obřadních obchůzek královniček. *Národopisná revue* 33, 2023, č. 1, s. 3-17.
- VÁCLAVÍK, Antonín: *Výroční obyčeje a lidové umění*. Praha: ČSAV, 1959.
- VÁLKA, Miroslav: Královské jízdy na středomoravské Hané. K proměnám zvyku v 19. a 20. století. *Folia ethnographica* 49, 2015, č. 1, s. 33-48.
- VEČERKOVÁ, Eva: Vyvolávání v jždě králů na uherskohradištském Dolňácku. *Český lid* 57, 1970, č. 5, s. 283-290.
- VEČERKOVÁ, Eva: Poznámky k lidovým obyčejům o letnicích na jihozápadní Moravě. In: *Letniční zvyky a obyčeje*. Strážnice: Národní ústav lidové kultury, 2014, s. 67-72.
- VEČERKOVÁ, Eva: *Obyčeje a slavnosti v české lidové kultuře*. Praha: Nakladatelství Vyšehrad, spol. s r. o., 2015.
- VLASÁKOVÁ, Olga: Život lidu v národopisném pohledu. In: Vlasáková, Olga (ed.): *Brno-Žabovřesky. Historie a současnost*. Brno: Zastupitelstvo městské části Brno-Žabovřesky, [1999], s. 65-86.
- Z Brna. *Čech* 21, 1889, č. 93 z 23. 4., s. [1].
- ZÍBRT, Čeněk: Jízda „králů“ o letnicích v zemích československých. *Český lid* 2, 1893, s. [105]-129.
- ZÍBRT, Čeněk: *Králové a královničky. Veselé chvíle v životě lidu českého*. IV. Praha: F. Šimáček, 1910.
- ZORICA, Vitez: Kraljice: između seoskih djevojačkih ophoda i folklorne pozornice. *Etnološka tribina* 36, 2006, s. 23-51.
- Zvláštní tužby německých liberálův. *Moravská orlice* 31, 1893, č. 230 z 8. 10., s. [1].

Audiovizuální zdroje

Muzejní spolek Velkobíteška: dokumentární film královničky. Scénář Karel Veleba, Silva Smutná. Kamera a režie Karel Veleba. 2004.

Internetové zdroje

Bibleserver. Dostupné z: [https://www.bibleserver.com/CEP/Deuteronomium 22%2C5](https://www.bibleserver.com/CEP/Deuteronomium%2022%2C5) (cit. 26. 2. 2023).

Folklorika, Návrh UNESCO. Česká televize. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/folklorika/305296361270010> (cit. 3. 8. 2023).

Folklorika, Není král jako král. Česká televize. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/folklorika/310295350120010> (cit. 3. 8. 2023).

GRÉGR, Richard: Hanácká jízda králů: Znovuoživená tradice, při které se v minulosti i umíralo. Dostupné z: <https://www.lideazeme.cz/clanek/lideazeme-cz-cesko-stredni-morava/82457> (cit. 3. 8. 2023).

Jednou budu králem. Česká televize. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/15777998832> (cit. 8. 8. 2023).

Králové a královničky. Dostupné z: <https://www.nulk.cz/category/kralove-a-kralovnicky> (cit. 15. 2. 2024).

Lhotka. Honění krále. Dostupné z: <https://youtu.be/oiTPn9tLyEc> (cit. 3. 8. 2023).

Spring procession of Ljelje/Kraljice (queens) from Gorjani. Dostupné z: <https://ich.unesco.org/RL/spring-procession-of-ljelje-kraljice-queens-from-gorjani-00235> (cit. 3. 8. 2023).

Vyškovský deník. Dostupné z: <https://vyskovsky.denik.cz/hledani/?q=j%C3%ADzd+kr%C3%A1lu+maner&pr=0> (cit. 22. 2. 2024).

Z historie jízdy králů. Dostupné z: https://spolecnostjizdykralu.cz/media/downloads/historie_jizdy.pdf (cit. 3. 8. 2023).

Respondenti

Holcman, Josef (nar. 1952), výzkum 23. 10. 2023, 4. 1. 2024.

Pančíková, Markéta (nar. 1974), výzkum 17. 9. 2023.

Peterková, Ludmila (nar. 1995), výzkum 12. 9. 2023.

Svěrák, Milan (nar. 1973), výzkum 24. 11. 2023.

Šimša, Martin (nar. 1974), výzkum 22. 11. 2023.

Volánek, Vítězslav (nar. 1982), výzkum 24. 11. 2023.